

**TÜRKİYE-AZERBAIJAN DIŞ TİCARETİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER
(1998-2014 DÖNEMİ)¹**

*THE FACTORS AFFECTING FOREIGN TRADE IN TURKEY AND
AZERBAIJAN (1998-2014 PERİOD)*

Aynura BAGHIROVA² Adil OĞUZHAN³ Emel YILDIZ⁴

Geliş Tarihi: 01.07.2016 Kabul Tarihi: 03.01.2017
(Received) (Accepted)

ÖZ: Ülkelerarası işbirlikleri, dünya ekonomisini bir bütüne dönüştürmektedir. Coğrafi ve kültürel yakınlığı olan Türkiye ve Azerbaycan ekonomik ilişkileri, bu bütünleşmede iki ülke için de önemli avantajlar sağlamakta, iki ülkenin küresel konumlarına güç katmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye ve Azerbaycan dış ticaret ilişkilerinin her iki ülke ekonomisinin büyümesine nasıl etki ettiğini araştırmak amaçlanmıştır. Araştırmada 1998-2014 yıllarını kapsayan zaman dilimine ilişkin veriler regresyon ve korelasyon analizi ile değerlendirilip, fonksiyonları elde etmek için bağımlı değişkeni etkileyen faktörler ele alınmıştır. Logaritmik değerler dikkate alınarak model tahmin edilmiştir. Tahminde Azerbaycan'ın Türkiye ile ithalat ve ihracatını, aynı zamanda Türkiye'nin Azerbaycan ile ithalat ve ihracatını etkileyen değişkenler ve etkileri araştırılmıştır. Çalışmada her iki ülkenin ekonomisi büyüdükçe, ikili ticari ilişkilerin de artış gösterdiği ve ülkelerin GSYİH'deki artışlarının, birbirlerini de beslediği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Azerbaycan, Dış Ticaret, Ekonomik Büyüme

ABSTRACT: Globalization turns the world economy into a union. At this stage, the cooperation between the countries has a more important role. In that union, the economic relations of Turkey and Azerbaijan, which have geographical and cultural intimacy, provide advantages for both these countries and strengthen their global locations. In this project, it is specified that, on micro level, Azerbaijan's direct foreign investment with Turkey is intense on the basis of both countries' companies and on macro level, foreign trade scale is analyzed, the trade relation is intense on the basis of import-export. The model about the foreign trade data of the two countries has been estimated according to these two findings. In the estimation, the factors which effect Azerbaijan's import and export with Turkey and Turkey's import and export with Azerbaijan, and the effect of these factors have been investigated. According to the findings, the rise of both countries' GDP

¹ Aynura Baghirova'nın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

²Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi (bagihirova@gmail.com)

³ Trakya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

⁴ Trakya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

increases the import of the other country. Turkey and Azerbaijan have mutual advantages and these advantages increases the global rivalry power of both countries and present the importance of mutual relations and common benefits.

Key Words: Turkey, Azerbaijan, Globalization, Economic Growth

GİRİŞ

Küreselleşme ülkelerin kalkınmaları ve dünya ekonomisinde birer güç olmaları için ekonomik işbirliklerini gerekli kılmaktadır. Özellikle de komşu ülkeler, bölgesel yakınlık ve benzer kültürler nedeni ile ekonomik birlikliklere daha kolay adapte olmaktadır. Küresel ağa bakıldığında ekonomik işbirliklerinin ana dinamikleri arasında, benzer kültür ve coğrafyaya sahip ülkelerin işbirlikleri ön plana çıkmaktadır. Gelişmek ve ekonomik istikrarı sağlamak için komşu ülkelerin coğrafi yakınlıklarını, ekonomik ilişkilerine de taşınmaları ülkelere karşılıklı avantajlar sağlamaktadır. Aynı coğrafyada olmalarına rağmen Türkiye ve Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği döneminde ilişkileri donmuşsa da, Azerbaycan'ın bağımsızlığı sonrasında önemli gelişmeler göstererek devam etmektedir. Bu gelişmeler, iki ülke ilişkilerinin daha yoğun biçimde artma potansiyelini de ortaya koymaktadır.

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'ın ekonomik gelişiminin petrol sektörü ağırlıklı olması Türkiye ile olan ilişkilerinde de etkisini göstermiştir. Türkiye ile olan ekonomik ilişkilere sektörel bazda bakıldığında petrol dışı sektörlerdeki işbirliklerinin potansiyelin altında bir seviyede olduğu görülmüştür.

Enerji sektöründe ise, Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum gibi anlaşmalardan sonra, en önemli proje olan TANAP (Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi) ile ekonomik işbirliği stratejik boyuta da taşınmış bulunmaktadır.

Bu çalışmada; Azerbaycan'ın Türkiye ile olan doğrudan yabancı yatırımları, mikro düzeyde iki ülkenin şirketleri bazında; makro boyutta dış ticaret hacmiyle incelenmiş ve ilişkilerin ithalat-ihracat bazında yoğun olduğu belirlenmiştir. Bu tespitten hareketle iki ülke dış ticaret verilerine ilişkin model tahmini yapılmıştır. Tahminde Azerbaycan'ın Türkiye ile ithalat ve ihracatını, aynı zamanda Türkiye'nin Azerbaycan ile ithalat ve ihracatını etkileyen değişkenler ve etkileri araştırılmıştır. Bulgulara göre her iki ülkenin de GSYİH'deki artış tarafların ithalatını artırmaktadır. Yani ekonomik büyümeleri dış ticaret hacmini de arttırmaktadır.

ULUSLARARASI TİCARETİN EKONOMİ TEORİSİ

Feodalitenin yerini, ulus devletlere bıraktığı 15. yüzyılda Avrupa'da sanayi kapitalizmine öncülük eden Merkantilizm, ulusların neden birbirleriyle ticaret yaptıklarını anlatan ilk ve temel yaklaşımdır (Mutlu, 2008;35).

Bir ülkenin zenginleşmesi için, diğer ülkenin fakirleşmesi gerektiği kabulü ile Merkantilistler dış ticarete uyumu değil, bir çatışmayı temel almışlardır. Adam Smith'in 'Ulusların Zenginliği'(1776) eserini yayımlamasıyla ülkelerin mutlak

üstünlüğe sahip oldukları ürünlerde uzmanlaşmalarına dayalı, uyumlu dış ticaretin büyüme kaynağı olarak vurgulanmıştır (Ball and McCulloch, 1996; 74).

Adam Smith'in uluslararası ekonomik işbirliğinin ve dış ticaretin yaşam standartlarının iyileşmesinde kilit unsur olduğunu vurguladığı "Mutlak Üstünlükler Teorisi" iktisadın bilimsel olarak ağırlık kazanmasının da başlangıcı olmuştur (Butler, 2011;12). Mutlak Üstünlükler Teorisine göre, her ülkenin en uygun maliyetle ürettiği malları ihraç edip, pahalıya üreteceği ürünleri de ithal etmesi gerekmektedir.

Smith'in Mutlak Üstünlükler Teorisi, aynı ülkenin mutlak olarak birden fazla malı daha düşük maliyetle üretmesi durumunda, serbest dış ticaretin nasıl uygulanacağını açıklamakta yetersiz kalmıştır. David Ricardo "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi"ni geliştirerek bu soruna çözüm üretmiştir (Yüksel ve Sarıdoğan, 2011: 199). Smith gibi Klasik Okul mensubu olan Ricardo'ya göre, önemli olan üretimdeki üstünlüklerin derecesidir. O nedenle de ticarete mutlak değil karşılaştırmalı üstünlük temel alınmalıdır. Bir ülke diğer ülkeye göre hangi alanda ve mallarda üstünlük sağlıyorsa o alanda uzmanlaşmalıdır. Klasik Dış Ticaret Teorisi ile benzer şekilde modern dış ticaret anlayışı da, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlükleri olan mal ve hizmetlerin üretiminde uzmanlaşmayı ilk olarak tercih ettiklerini ortaya koymaktadır (Coşkun, 2014: 3).

1961 yılında Staffan Burenstam Linder tarafından kültürleri ve tercihleri birbirine benzeyen ülkeler arasında daha aktif ticaret ilişkileri kurulmaktadır gibi ifade edilen 'Tercihlerde Benzerlik Teorisi', taleplerin ve tercihlerin yakınlığını ölçmek için ülkelerin kişi başına gelir seviyelerini dikkate almıştır (Seyidoğlu, 2003:59).

'Tercihlerde Benzerlik Teorisi'ne göre ülkeler arasındaki ticaret, üretim maliyetinden daha çok ülkeler arasındaki benzerlikten etkilenmektedir. Bu yüzden de yurtdışına satış yapıldığı en uygun ülkeler de, halklarının tercihlerinin benzer olduğu ülkelerdir. Böylece talep ve tercih yapıları benzeyen ülkeler daha çok ticaret yapmaktadırlar. Türkiye ve Azerbaycan ikili ticaretinde de Tercihlerde Benzerlik Teorisi'nin doğrulandığı ifade edilebilir.

Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkileri

Azerbaycan'ın dış politikasında özel bir yere sahip olan Türkiye'nin, aradaki bağlar nedeniyle ülkenin zor dönemlerinde, özellikle de bağımsızlık sonrası süreçte uluslararası kamuoyu oluşturmada büyük yardımları olmuştur. Daha sonraki zamanlarda devamı gelen programlarla bu yakınlık artmış ve stratejik ortaklık düzeyine ulaşmıştır.

Hem zengin enerji kaynaklarına sahip olması, hem de Türkiye için Orta Asya'ya açılan köprüsü olabilme potansiyeli Azerbaycan'ı Türkiyenin Kafkasya politikasında merkezi bir konuma getirmiştir. Bu yüzden de Türkiye Azerbaycan'ı etnik, kültürel, dilsel yakınlıklarla beraber stratejik müttefiki olarak görmektedir

(Kasım,2011:95). Bu nedenle Türkiye, Ermenistanla olan sorunun Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü geri kazanması yönünde çözülmesinde de Minsk Grubunun aktif bir üyesi olarak çaba harcamaktadır (Aslanlı, 2005:158).

Son yıllarda Türkiye'nin Azerbaycan'la hem ihracatının, hem de ithalatının hızla arttığı görülmektedir. Bu artışın nedeni yeni boru hatlarının faaliyete başlaması ve Azerbaycan'dan ithal edilen petrol miktarının artmasıdır. Bu artış kendini rakamlarda daha net şekilde göstermektedir. 2011 yılı verilerine göre, ticaret hacmi bir önceki yılın aynı dönemine oranla hemen hemen sekiz kat artış göstermiştir. Ayrıca 2013 yılının sadece 9 aylık verilerine göre Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı 2,2 milyar \$'dan fazla olmuştur. Hedef, bu artışı istikrarla devam ettirerek 2020 yılında ticaret hacmini 15 milyar \$'a yükseltmektir. Bu aşamada Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO); Azeri, Çıracak yataklarının, Güneşli yatağının işlenmesinde %6,75 payla, Şahdeniz alanının araştırılması, işlenmesi ve üretimin paylaşımına ise %9 payla temsilcidir (<http://www.ekovitrin.com>, 10.09.2015).

Azerbaycan ve Türkiye'nin tutumları her zaman çeşitli uluslararası ve bölgesel konularda çok yakın olmuş ve birbiriyle örtüşmüştür. Azerbaycan Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Konseyi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, Türkçe Konuşan Devletler Birliği ve benzeri kuruluşların bünyesinde de Türkiye ile işbirliğiyle hareket etmekte; Türkiye-Azerbaycan ilişkileri stratejik bir özellik taşımakta, aynı zamanda dostluk, kardeşlik esaslarına dayanmaktadır (<http://www.lib.aliyevheritage.org>, 08.03.2015).

Türkiye ile Azerbaycan Arasındaki Dış Ticaretin Yapısı

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2014 Yılı Raporu'na (ekonomi.gov.tr,14:2014) göre Azerbaycan'ın dış ticaretinde petrol ve doğalgazın toplam ihracatın %90'ını oluşturduğunu ortaya koyarken, bunun yanında Azerbaycan'la yapılan ve 2006 yılında tamamlanan Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattının Türkiye'nin doğalgaz ithalatında önemli bir yeri olduğu vurgulanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Bakü Büyükelçiliği'nin 2014 yılında yayınladığı Türkiye ve Azerbaycan ekonomik ilişkilerine ait verilerde 2013 yılı ticaret hacminin bir önceki yıla göre %10,9 oranında arttığı, ihracattaki artış oranının %14,6; ithalattaki artışın ise %5,3 olduğu ifade edilmiştir. 2023 yılına kadar ticaret hacminin 15 milyar \$ seviyesine yükseltilmesinin hedef olduğu belirtilmiştir (<http://baku.emb.mfa.gov.tr>, 19.04.2017).

Tablo 1: Türkiye'nin Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişinde Azerbaycan (2014)

Sıra	Ülke	Sermaye (milyon \$)	Oran (%)
11	Hollanda	2,017	23,2
22	İngiltere	1,049	12,0
33	Rusya	730	8,4
44	AZERBAYCAN	718	8,2
	Toplam	8,708	100

Kaynak: T .C. Ekonomi Bakanlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2014 Yılı Raporu, s.14.

Tablo 1, 2014 yılı için doğrudan yabancı yatırım girişi verileri ile, Türkiye'nin Azerbaycan ile ticari ilişkilerinin payını göstermektedir. Türkiye'deki Azerbaycan menşeli doğrudan yabancı yatırımlar 2014 yılında 718 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Toplam yatırımda Azerbaycan 4. sırada yer almaktadır. Bu aşamada 2014 yılında Azerbaycan menşeli şirket sayısı 1610 olmuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde Azerbaycan Türkiye'de en çok yabancı şirkete sahip yedinci ülke konumundadır. Yatırımlarının büyük kısmı Azerbaycan'ın petrol şirketi olan Socar tarafından gerçekleştirilmiştir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2014 Yılı Raporu:14). Türkiye ile Azerbaycan arasındaki işbirliği değerlendirildiğinde ilişkilerin her alanda mevcut olduğu, ancak ekonomik ilişkiler yönünden potansiyelin çok altında bir seviyede bulunduğu ve ilişkilerin geliştirilmesi için önlemler alınması gerektiği ifade edilebilir. Güney Kafkasya sorunu, Ermenistan, Gürcistan sorunları sebebi ile ticaret ortaklığı bölgesinin oluşturulamaması önemli bir kısıt olarak çözüm gerektirmektedir. Azerbaycan ve Türkiye arasında direk karayolu bağlantısının bulunmaması da ilişkileri uzaklaştırmaktadır. Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun inşası bu açıdan çok büyük ve stratejik önem taşımaktadır. "Bir millet, iki devlet" ilkesi işbirliğinin geliştirilmesi alanında önemli bir dinamik olarak ele alınmakta ve sorunların giderilmesinde motivasyon oluşturmaktadır.

Azerbaycan'ın Türkiye'deki Yatırımları

Türkiye'deki Azerbaycan kaynaklı doğrudan yabancı yatırımlar 2011 yılında 1 milyar 266 milyon \$, 2012 yılında 339 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Bu uluslararası doğrudan yatırımın büyük bir kısmı, Azerbaycan'ın devlet petrol ve gaz şirketi Socar tarafından yapılmıştır. 2011 yılında Socar Şirketinin Türkiye'deki katılımı Socar&Turcas A.Ş.'deki hisse payını %51'den %75'e çıkarması ile yaklaşık 1 milyar 255 milyon \$'lık sermaye transferi gerçekleştirmiştir. 2012 yılında ise, Socar Turkey Enerji A.Ş.'nin ilave %25 hissesinin de Socar'a satılması

ile yatırım miktarı 304 milyon \$ seviyesine çıkmıştır (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2013:60)

Azerbayca'nın Türkiye'de yatırımları her geçen gün daha da artmaktadır ve bu yatırımlara bir yenisi daha eklenmektedir. İlk kapsamlı yatırım projesi 2008 yılında 'Petkim Petrokimya Holding' A.Ş'nin %51 hissesini 2 milyar 40 milyon \$'a Socar&Turcas Enerji A.Ş tarafından alınması ile başlamıştır. 2011 yılında temeli atılan 'STAR' petrol işletme tesisine yapılan yatırım Türkiye tarihinde bir kurum için yapılan en büyük doğrudan yabancı yatırım olmuştur.

2012 yılında ise Türkiye'de 207 şirket Azerbaycan sermayeli olmuştur. Genel olarak ise Azerbaycan, 1.276 şirketle Türkiye'de en çok uluslararası sermayeli şirkete sahip 7. ülke konumundadır (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 2013:61). 2017 yılında kullanıma verilmesi beklenen bu kuruluşa SOCAR 5 milyar \$ daha yatırım yapacak ve Azerbaycan'ın yatırımları 20 milyar \$ seviyesine çıkmış olacaktır.

Türkiye'de 2012 yılı aralık ayı sonu itibariyle 27.110 adet yabancı şirket bulunmaktadır. Genel rakamlara göre ise Türkiye'de 32.604 adet uluslararası sermayeli şirket bulunmaktadır (T.C Ekonomi Bakanlığı, 2012:19)

2012 yılında artık Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum boru hatlarından sonra bir de Azerbaycan gazının Avrupa'ya nakli için 3. boru hattının yapılması Azerbaycan'ın Türkiye ile ekonomik ilişkilerinin gelişimine ilişkin örnek teşkil etmektedir.

Uluslararası sermayeli şirketlerin üstünlük gösterdiği bir diğer sektör de imalat sektörüdür. Bu sektörde 4 bin 980 şirket bulunmaktadır. Şirketlerin faaliyet alanında kimyasal madde ve ürünleri imalatı birinci sırada yer alırken bunu gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı, tekstil ürünleri imalatı, makine ve teçhizat imalatı, motorlu kara taşıtı römork, yarı römork imalatı izlemektedir.

Yabancı yatırımlı şirketlerin 3020'si inşaat, 3000'i ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmeti, 1868'i oteller ve lokantalar, 781'i elektrik gaz ve su, 645'i madencilik ve taş ocaklığı, 507'si tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık, 336'sı mali aracı kuruluşların faaliyeti, 1665'i de diğer toplumsal sosyal ve kişisel hizmet alanlarında bulunmaktadır.

Azerbaycan'ın Türkiye'deki yatırımları da gittikçe artmaktadır. SOCAR şirketi PETKİM'in %61,32 hissesini almış bulunmaktadır. Bunun yanı sıra İzmir'in Aliğa ilçesinde Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi Turcas Enerji A.Ş. tarafından yapılacak olan 5 milyar \$ değerindeki Star Rafinerisinin ve enerji dağıtım istasyonları kurulması ile ilgili de planları mevcuttur (Petkim 2015 Faaliyet Raporu: 8).

Ayrıca, Azerbaycan vatandaşlarının özellikle turizm alanında, Türkiye'de birçok şirket kurarak yatırım yaptıkları ve ticari faaliyette buldukları bilinmektedir.

Türkiye'nin Azerbaycan'daki Yatırımları

Tarihi kökler ve kültürel benzerlikler nedeniyle Türkiye'nin uluslararası ticaret yapmak isteyen iş adamları için Azerbaycan, cazip pazarlardan biri konumundadır. Bunun yanı sıra Azerbaycan petrol ve doğal gaz, diğer yer üstü kaynakları ile de oldukça zengindir. Orta Asya, Orta Doğu ve Ön Asya'nın merkezinde tarihi ticaret yollarının güzergâhında yerleşmesinden dolayı Kafkasya Bölgesinde önemli ülke olarak dikkat merkezinde bulunmaktadır.

Türkiye, ABD ve İngiltere ile beraber Azerbaycan'a en çok yatırım yapan ülkelerden biridir. Azerbaycan'da resmi kuruluş işlemini yaparak tüzel kişilik kazanmış Türk firmalarının sayısı küçümsenmeyecek kadar çoktur. Azerbaycan'daki petrol dışı yabancı sermaye yatırımlarında Türkiye birinci sıradadır (Ahmedov, 2006:98). Türkiye İngiltere, Norveç, ABD ve Japonya'nın ardından Azerbaycan'a en fazla yatırım yapan 5'inci ülke konumundadır. Türk firmalarının Azerbaycan'daki yatırımları toplamı 9 milyar \$'dır (mfa.gov.tr, 14.01.2017).

Azerbaycan'da Türk şirketleri ağırlıklı olarak telekomünikasyon, bankacılık/sigorta, ulaştırma, gıda ticareti, tekstil, eğitim, mobilya ve inşaat malzemeleri sektöründe faaliyet göstermektedirler. Karşılıklı yatırımlar 2014 yılı mevcut dönem itibariyle 10 milyar \$ civarındadır ve 2018 yılına kadar yatırımın 20 milyar \$ olması beklenmektedir. Türk müteahhitlik firmaları Azerbaycan'da 2014 yılına kadar 9 milyar \$ değerinde 328 proje üstlenmiştir. Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatı 1993 yılından beri yükselme göstermektedir. Yakın zamana kadar en önemli ihracatçılarından olan İran'ın ürünlerinin kalite itibariyle Türk ürünlerinden düşük seviyede olması, Rusya ile Azerbaycan arasında Kuzey Kafkas Demir yolunun kapalı olması ve Türk firmalarının da gelip burada şube açmaları, Türkiye'den ithalat yapmaları Türkiye'nin dış ticaretinde olumlu etkilerini göstermiştir (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2014:80)

2013 yılı için Türkiye Azerbaycan dış ticareti 4,7 milyar \$ hacminde olmuş, bir önceki yıla göre %11 oranla artış göstermiştir. Türkiye'nin verdiği dış ticaret fazlası ise bir önceki yıla göre %30'luk artış göstermiş ve 1,2 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır (TÜİK 2013 yılı Dış Ticaret İstatistikleri). İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 2014 yılında 3,167 milyon \$, 2015 yılında ise biraz daha gerileyerek 2,131 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir (ekonomi.gov.tr,15.01.2017)

Azerbaycan'da kayıtlı olarak halihazırda faaliyette olan 780 civarında Türk firması bulunmaktadır. Türk şirketlerinde 40,000 civarında kişi istihdam edilmektedir. Azerbaycan'da bulunan iki Türk işveren kuruluşu TÜSİAB'ın 253 (Türkiye Sanayici İş adamları Beynelhalk Cemiyeti), ATİB'in (Azerbaycan-Türkiye İş adamları Birliği) 83 faal üyesi bulunmaktadır. Tekfen-Azfen ortaklığı, Hazar denizinde yeni bir petrol platformunun ihalesini üstlenmiş, Tekfen-Azfen

SOCAR'ın yeni hizmet binası ihalesini de almış bulunmaktadır (<http://ekonomi.gov.tr>, 06.01.2015).

İnşaat sektörü gelişmiş sektörlerden olmasına rağmen %10'luk bir orandadır. Tarım alanı yatırımları tahminen %4'lük bir paya sahiptir. Azerbaycan'ın da 2015 yılından sonra yurtdışından gıda ürünlerinin ithalini sonlandırmak istemesi ile çalışma alanı daha da azalacaktır. Bunun önlenmesi için sanayi alanında işbirliğinin artırılması gerekmektedir. Türk şirketlerinin sanayideki payı %19'dur. Ticaret alanında ise Türk firmaları konfeksiyon, gıda, mobilya gibi mallarda yoğunlaşmış bulunmaktadır.

Azerbaycan'daki doğrudan yabancı yatırımlar, joint venture yöntemiyle gerçekleşmekte ve devlet garantisi ile temin olunmaktadırlar. Şöyle ki, %30'dan fazla olan sermaye payında 2 yıllık vergilerden muafiyet, yeni teçizatın ücretinin vergiden düşülmesi ve bir sıra kolaylıklar sağlanmaktadır.

Azerbaycan'daki diğer Türk yatırımları için Koç Holding, Baku Coca-Cola Bottles Ltd, Azersun Holding, Azercell Telecom örnek verilebilir. Azerbaycan'da faaliyet gösteren Türk müteahhitlik firmaları için Atilla Doğan, Alarko, Baytur, Borova, Burç, Cenay, Ekpar, Enka, Gama, Pet, Tekfen, Tepe, Turan Hazinedaroğlu, TML, Yücelen ve Zafer İnşaat örneklerdendir. Azerbaycan'daki diğer Türk menşeli firmalar için Pet Holding, Anşat ve Atilla Doğan Sirketler Grubu'nun enerji; Kerpiçsan'ın tuğla; Elif Ltd.'nin dericilik, Bilfa'nın boya; Fatoğlu, Güllüoğlu, Elvan Çikolata ve Sürkit'in gıda; Alprof, ENJT 2000 ve Oruçoğlu'nun alüminyum doğrama; Çağdaş Ltd.'nin sünger ve Beta'nın çay üretimi şirketlerini örnek vermek mümkündür (Hüseynov, 2009: 82).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE BULGULAR

Ekonominin küreselleştiği günümüzde komşu ülkelerin karşılıklı yatırımlarının önemi artmaktadır. Ülkelerin kültürel ve coğrafi yakınlığı ticaret yapabilmeleri için doğal kolaylık sağlamaktadır. Azerbaycan ve Türkiye'nin de sahip olduğu bu doğal avantaj, iki ülke dış ticaret hacmini her geçen yıl arttırmaktadır.

Türkiye ve Azerbaycan'ın dış ticaret hacmi arttıkça bunun her iki ülke ekonomisinin büyümesine etkisi artabilecektir. Konunun ampirik araştırması için Regresyon ve Korelasyon analizleri yapılmıştır. Bağımlı değişkeni etkileyen faktörlerin fonksiyonel yapısında logaritmik model ele alınarak tahmin edilmiştir.

Araştırmada 1998-2014 yıllarını kapsayan zaman dilimine ilişkin Azerbaycan Statistika Komitesi internet sitesinden alınan Azerbaycan'ın genel ithalat-ihracat, Azerbaycan'ın Türkiye ile gerçekleştirdiği ithalat-ihracat, Azerbaycan'ın GSYİH verileri ve Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan, Türkiye'nin genel ithalat-ihracat, Türkiye'nin Azerbaycan ile olan ithalat-ihracat, Türkiye'nin GSYİH verileri kullanılmıştır. Aynı zamanda her iki ülkenin \$ kuru dikkate alınmıştır. Türkiye'nin Kur verileri T.C Maliye Bakanlığı internet

sitesinden, Azerbaycan'ın Kur verileri ise Azerbaycan Devlet Statistika Komitesi internet sitesinden alınmıştır.

Azerbaycan'ın Türkiye ile Olan İthalatına İlişkin Model Tahmini

Azerbaycan'ın Türkiye ile olan ithalat fonksiyonunu elde etmek için bağımlı değişken olan ithalatı etkileyen faktörlerden Azerbaycan'ın Gayri Safi Yurt İçi Hasılasıyla, Azerbaycan'ın milli para birimi olan Manat ve \$ arasındaki kurlar açıklayıcı değişkenler olarak modele alınmıştır.

Bu değişkenlerin logaritmik değerleri dikkate alınarak model tahmin edilmiştir. Model logaritmik olduğundan parametreler direkt olarak elastikiyetleri vermektedirler. Böylece aşağıda Tablo 2'de tahmin edilen modelde, modelin parametrelerinin işaretlerinin iktisadi beklentilere uygun olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra parametreler istatistiki ve ekonometrik kriterlere göre de anlamlı bulunmuştur.

Tablo 2: Azerbaycan'ın Türkiye ile İthalat Fonksiyonu Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İstatistik	Prob.
LAZGSYH	0,698487	0,045920	15,21099	0,0000
LAZDOLKUR	-1,781352	0,571363	-3,117726	0,0076
C	6,087680	1,253778	4,855469	0,0003
R-squared	0,978893	Mean dependent var		5,637059
Adjusted R-squared	0,975877	S.D. dependent var		0,397724
S.E. of regression	0,061772	Akaike info criterion		-2,571939
Sum squared resid	0,053421	Schwarz criterion		-2,424901
Log likelihood	24,86148	Hannan-Quinn criter.		-2,557323
F-statistic	324,6399			
Prob(F-statistic)	0,000000			

Model tahmin sonuçlarına göre diğer değişkenlerin etkisi sabitken Azerbaycan'ın GSYİH'sında %1'lik bir artış Türkiye'den yapılan ithalatı % 0,698 oranında artırmaktadır. Diğer değişkenin etkisi sabitken, Manat ile \$ arasındaki kurların %1 oranında artışı, Azerbaycan'ın Türkiye'den olan ithalatını %1.78 oranında azaltmaktadır. Modelden elde edilen çoklu belirlilik katsayısı dikkate alındığında Azerbaycan'ın Türkiye'den ithalatını %97.8 oranında, Azerbaycan'ın GSYİH'sı döviz kuru tarafından belirlenmektedir.

Azerbaycan'ın Türkiye ile Olan İhracatına İlişkin Model Tahmini

Azerbaycan'ın Türkiye ile olan ihracat fonksiyonunu elde etmek için bağımlı değişken ihracatı etkileyen faktörlerden Türkiye Cumhuriyeti'nin Gayri Safi Yurt İçi Hasılasıyla ve \$ döviz kuru açıklayıcı değişkenler olarak modele alınmıştır. Bu değişkenlerin logaritmik değerler dikkate alınarak model tahmin edilmiştir. Model benzer şekilde logaritmik olduğundan parametreler direkt olarak elastikiyetleri vermektedirler.

Tablo 3: Azerbaycan'ın Türkiye ile İhracatına İlişkin Model Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İstatistik	Prob.
LTCGSYHDOL	1,480504	0,258154	5,734956	0,0000
C	-7,490869	2,240212	-3,343821	0,0044
R-squared	0,686780	Mean dependent var		5,352941
Adjusted R-squared	0,665899	S.D. dependent var		0,383842
S.E. of regression	0,221866	Akaike info criterion		-0,063353
Sum squared resid	0,738369	Schwarz criterion		0,034672
Log likelihood	2,538504	Hannan-Quinn criter.		-0,053609
F-statistic	32,88972			
Prob(F-statistic)	0,000039			

Tablo 3'te tahmin edilen modelin parametrelerinin işaretleri iktisadi beklentilere uygun olan, aynı zamanda istatistiki ve ekonometrik kriterlere göre de anlamlıdır. Model tahmin sonuçlarına göre Türkiye'nin GSYİH'sı %1 oranında artarsa Azerbaycan'ın Türkiye'ye olan ihracatını % 1,4 oranında artırmaktadır.

Modelden elde edilen çoklu belirlilik katsayısı dikkate alındığında Azerbaycan'ın Türkiye'ye ihracatını % 68,6 oranında Türkiye'nin GSYİH'sı belirlemektedir.

Türkiye'nin Azerbaycan ile Olan İthalatına İlişkin Model Tahmini

Türkiye'nin Azerbaycan ile olan ithalat fonksiyonunu elde etmek için bağımlı değişken ithalatı etkileyen faktörlerden Türkiye'nin GSYİH ve döviz kuru açıklayıcı değişkenler olarak modele alınmıştır.

Bu değişkenlerin logaritmik değerleri dikkate alarak model tahmin edilmiştir. Model logaritmik olduğundan parametreler direkt olarak elastikiyetleri vermektedirler. Böylece aşağıda Tablo 4'de tahmin edilen modelde yalnızca

GSYİH parametresinin işaretlerinin iktisadi beklere uygun olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra parametreler istatistiki ve ekonometrik kriterlere göre de anlamlı bulunmuştur.

Model tahmin sonuçlarına göre diğer değişkenlerin etkisi sabitken Türkiye'nin GSYİH'sında %1 oranındaki artış Azerbaycan'dan yapılan ithalatı % 1,28 oranında artırmaktadır.

Tablo 4: Türkiye'nin Azerbaycan İle İthalat Fonksiyonu Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İstatistik	Prob.
LTCGSYHDOL	1,282815	0,151143	8,487446	0,0000
C	-5,932330	1,311586	-4,523021	0,0004
R-squared	0827659	Mean dependent var		5,196471
Adjusted R-squared	0,816170	S.D. dependent var		0,302963
S.E. of regression	0,129897	Akaike info criterion		-1,134021
Sum squared resid	0,253098	Schwarz criterion		-1,035996
Log likelihood	11,63918	Hannan-Quinn criter.		-1,124277
F-statistic	72,03674			
Prob(F-statistic)	0,000000			

Modelden elde edilen çoklu belirlilik katsayısı dikkate alındığında Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatını % 82,76 oranında Türkiye'nin GSYİH'sı belirlemektedir.

Türkiye'nin Azerbaycan İle Olan İhracatına İlişkin Model Tahmini

Türkiye'nin Azerbaycan ile olan ihracat fonksiyonunu elde etmek için bağımlı değişken olan ihracatı etkileyen faktörlerden Azerbaycan'ın GSYİH' sı ve \$ döviz kuru açıklayıcı değişkenler olarak modele alınmıştır. Bu değişkenlerin logaritmik değerleri dikkate alınarak model tahmin edilmiştir. Model benzer şekilde logaritmik olduğundan parametreler direkt olarak elastikiyetleri vermektedirler.

Tahmin edilen modelde, parametrelerin işaretlerinde yalnızca iktisadi beklere uygun olan değişken ele alınmıştır. Bunun yanı sıra parametrelerin istatistiki olarak uygun olduğu ve ekonometrik kriterlere göre de otokorelasyon olduğu bulunmuştur. Otokorelasyonu ortadan kaldırarak elde edilen model Tablo 5'deki gibi verilmektedir.

Tablo 5: Türkiye'nin Azerbaycan İle İhracat Fonksiyonuna İlişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İstatistik	Prob.
LAZDOLKUR	1,512153	2,017476	0,749527	0,4680
LAZGSYH	1,095265	0,228412	4,795137	0,0004
C	-1,788547	4,885058	-0,366126	0,7206
AR(1)	0,509148	0,135265	3,764087	0,0027
R-squared	0,991934	Mean dependent var		5,897500
Adjusted R-squared	0,989917	S.D. dependent var		0,428633
S.E. of regression	0,043040	Akaike info criterion		-3,241059
Sum squared resid	0,022229	Schwarz criterion		-3,047912
Log likelihood	29,92847	Hannan-Quinn criter.		-3,231169
F-statistic	491,9059			
Prob(F-statistic)	0,000000			

Model tahmin sonuçlarına göre Azerbaycan'ın GSYİH'sındaki %1 oranında artış, Türkiye'den yapılan ihracat miktarını % 1,1 oranında artırmaktadır. Ayrıca döviz kurundaki %1'lik bir artış Azerbaycan'a olan ihracatı %1,5 oranında artırmaktadır.

Modelden elde edilen çoklu belirlilik katsayısı dikkate alındığında Türkiye'den Azerbaycan'a ihracatı %99 oranında Azerbaycan'ın GSYİH'sı ile döviz kurları tarafından belirlenmektedir.

SONUÇ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla Azerbaycan 1991 yılında bağımsızlığını elde etmiş; Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur. Bu ilişkiler tarihi kardeşlik temelinden devam etmekte ve gelişme göstermektedir. Bunun yanı sıra Azerbaycan'ın petrol ve doğal gazını dünya pazarlarına sunması ile birlikte bölgede artan önemi ve son dönemde Türkiye'nin de doğrudan inisiyatif alan dış politika stratejisi, her iki ülkenin daha da yaklaşmasına ve stratejik ortak olarak hareket etmelerine katkı sağlamaktadır.

Ekonomik ilişkilerin karşılıklı ihracat-ithalat temelinde değerlendirmesi sonucuna göre her iki ülkenin ekonomisi büyüdükçe, ikili ticari ilişkilerinin de artış gösterdiği ve ülkelerin büyümesinin, karşılıklı dış ticaret hacimlerini de beslediği ortaya konmuştur.

Güney Kafkasya Bölgesinde istikrarın sağlanması, demokrasi ve liberal ekonominin düzgün bir biçimde sistemleştirilmesi, aynı millet, tarihi kökler unsurlarının göz ardı edilmemesi, çok yönlü faaliyet programlarının oluşturulması, uluslararası platformlarda karşılıklı ilişkilerin ve desteğin geliştirilmesi iki ülke çıkarlarının gelişimine katkı sağlayacaktır. Coğrafi ve kültürel yakınlığı olan iki ülkenin ekonomik ilişkilerinin genişlemesi, bağımsızlığını yeni kazanan Azerbaycan'ın küreselleşme sürecine entegrasyonuna katkı sağlayacaktır.

Azerbaycan'ın doğal kaynaklar üstünlüğüne sahip olduğu enerji sektörü ile, Türkiye'nin ağırlıklı olarak telekomünikasyon, bankacılık/sigorta, ulaştırma, gıda ticareti, tekstil, eğitim, mobilya ve inşaat malzemeleri sektörleri boyutlarında süren iki ülke ekonomik ilişkilerinde ülkeler karşılıklı avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlar iki ülkenin de küresel rekabet güçlerini arttırmakta; karşılıklı ilişkilerinin ve ortak çıkarlarının önemini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmedov, E. (2006), Azerbaycan Cumhuriyetinde Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Değerlendirmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı- Yüksek Lisans Tezi.

Aslanlı, A. ve HESENOV, İ. (2005), Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan'ın Dış Politikası, Ankara.

Azerbaycan Ekonomisine ve Türkiye - Azerbaycan Ekonomik İlişkilerine Ait Temel Göstergeler - 2013, 07.07.2014 - Bilgi Notları, <http://baku.emb.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=213789>, (Erişim: 19.04.2017).

Azerbaycan Türkiye İlişkileri, <http://lib.aliyevheritage.org/tk/4610295.html> (Erişim: 08.03.2015).

Azerbaycan'ın Ekonomisi, <http://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-ekonomisi.tr.mfa>, (Erişim: 14.01.2017).

Ball D. A., MCCULLOCH W.H. (1996), International Business, The Challenge of Global Competition, Sixth Edition, USA., s.74.

Butler E. (2011) , The Condensed Wealth of Nations, Adam Smith Institute, London, s.12.

Coşkun, A. (2014), "Dış Ticaret Teorileri Kapsamında Türkiye'nin Rekabet Gücü Üzerine Bir Değerlendirme", *Tekirdağ s.m.m.m. Odası Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 3, nisan, s. 3.

Dış İlişkiler, Azerbaycan, Türkiye Azerbaycan dış Ticaret Seyri, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Azerbaycan/html-viewer-ulkeler?contentId=>, (Erişim:15.01.2016).

Dış İlişkiler, Ülkeler- Azerbaycan, Ekonomi.gov.tr, (Erişim: 06.01.2015)

Hüseynov, V. (2009), *Türkiye - Azerbaycan Ticari İlişkileri ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler*, (Marmara Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, Uluslararası Ticaret ve Para Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi) İstanbul.

Kasim, K. (2011), *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, 2. Baskı USAK Yayınları, Ankara, s.95.

Mutlu, E. C. (2008), *Uluslararası İşletmecilik*, 3. baskı Beta Yayıncılık, İstanbul, s.35.

Petkim 2015 Faaliyet Raporu (Petkim'i Zirveye Taşıyoruz), s.8.

Seyidoğlu, H. (2003), *Uluslararası İktisat*, GÜZEM Yayını, İstanbul, s.59.

T.C Dışişleri Bakanlığı, 2014 Yılı İdare Faaliyet Raporu, s.8.

T.C Ekonomi Bakanlığı, *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2014 Yılı Raporu*, s.14.

T.C Ekonomi Bakanlığı, *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2012 Yılı Raporu* (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü), s.60,63.

TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri - 2013 Yılı Verileri.

Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkileri, <http://www.ekovitrin.com>, (Erişim: 10.09.2015).

Yüksel, E., Sarıdoğan, E. (2011), "Uluslararası Ticaret Teorileri Ve Paul R.Krugman'ın Katkıları", *Öneri*, C.9.S.35, Ocak s.199-206.